

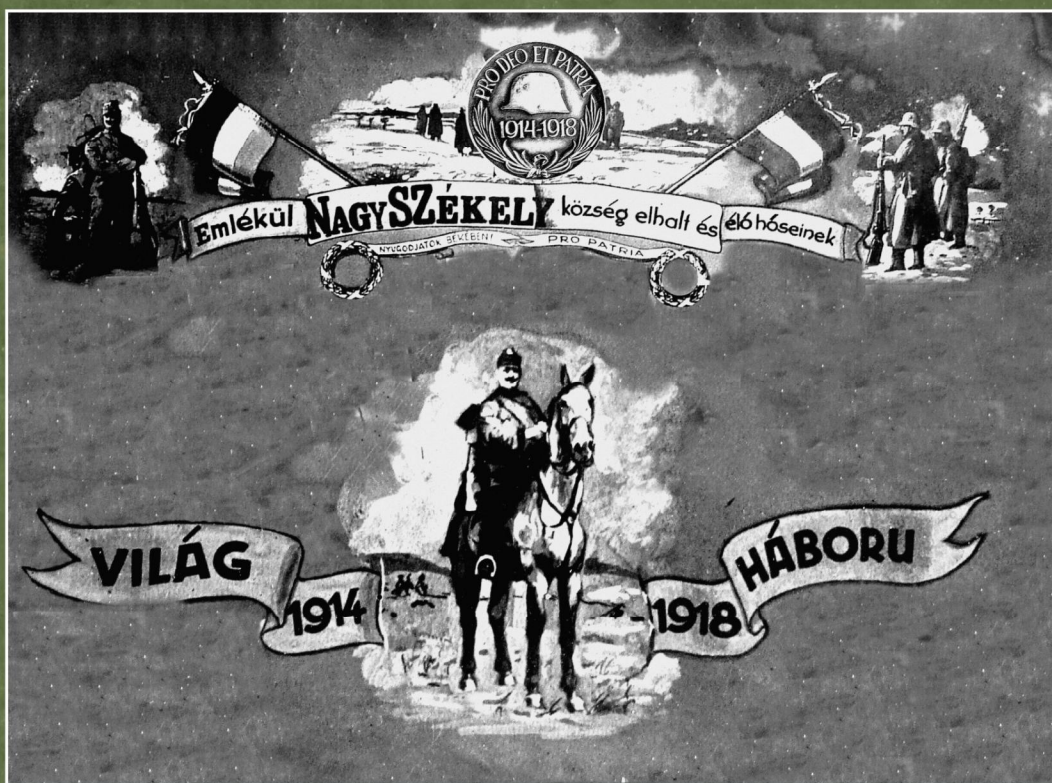

Nagyszékelyi História

Honlapmelléklet 4. szám

2011.

nagyszekely.gportal.hu

„WEINACHTEN IM FELDE 1914. I. ARMEE” *Lehr Konrád 69-es szakaszvezető emlékjelvénye.*

*Székel [Geiger] János 69-es szakaszvezető levelezőlapja az orosz frontról.
(Farkas Gyöngyi közreadása)*

Nagyszékelyi História

A

www.nagyszekely.gportal.hu

HONLAP MELLÉKLETE.

2011. 4. szám

Brunszvik Teréz:

*„Csak az marad meg, amit feljegyzünk,
a kimondott szavakat, sőt a megtörtént
dolgokat is elfújja a szél – feledésre vannak
ítélve és el is felejtődnek. Az írás által a
jövő nemzedékeivel beszélgetünk.”*

© nagyszekely.gportal.hu
balatonart2@gmail.com

TARTALOM

NAGYSZÉKELYI SZŐLŐK A BETELE-
PÍTÉST KÖVETŐ ÉVTIZEDEKBEN2

ALBUM – A NAGYSZÉKELYI
REF. ELEMI NÉPISKOLA
KÉPEIBŐL.....3

ÉVFORDULÓK.....4

FARAHGÓ KATA, A NAGYSZÉKELYI
BOSZORKÁNY.....5

BETYÁRVILÁG6

NAGYSZÉKELY KÖZSÉG ELSŐ VILÁG-
HÁBORÚS HŐSI HALOTTAI ÉS
HADVISELTJEI I... ..8

NÉHÁNY SORBAN13

Salétrommal megváltott adók – Nagy-
székely, de mikortól? – Az 1704. évi
fejedelmi védlevélről - Könyvek Nagy-
székelyről - Évforduló

Címlapon:

Fényképmontázs.
„Emlékl Nagy Székely község élő és
elhalt hőseinek emlékére”

Hátsó borítón:

69-es előre!
Adakozási felhívás plakátja a volt cs. és kir.
69. Hindenburg gyalogezred
emlékalbumára

A következő szám tervezett tartalmából:

Tanítói javadalmazások az 1800-as évek
közepén

Évfordulók

Nagyszékely község első világháborús hősi
halottai és hadviseltjei II.

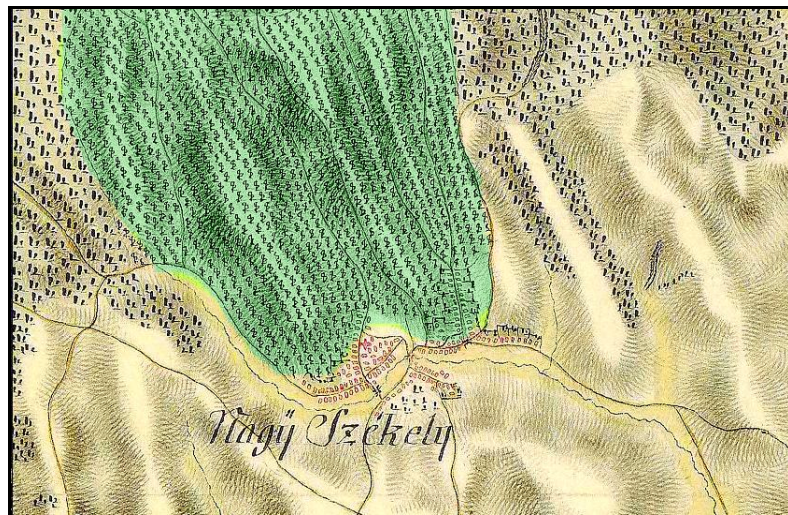
Fejezetek a község történetéből I.

NAGYSZÉKELYI SZŐLŐK A BETELEPÍTÉST KÖVETŐ ÉVTIZEDEKBEN

Tolna vármegye területén a török megszállást követő állandósult harcok, dupla adók, a rációk dúlásai, majd a császári hadak pusztító „hadjáratai” a vármegye elnéptelenedéséhez, s vele együtt a szőlőterületek kipusztulásához is vezettek, pedig a „... törökkor kereskedői többnyire Tolnában, a vidék borkereskedelmi központjában töltik meg palackjaikat vagy hordóikat, s a bor jól kibírja a szállítást is. A Dunán elhajózva többen emlegetik, hogy a szépen művelt dombok hazánk legszebb táját mutatják "mind rózsá-

ligetes szőlők díszlenek"... A bortermelés jövődelmező is volt, mert termésüket csapszékben maguk mérhették ki Szent Györgytől Szent Mihályig.” [2]

A betelepítést követő népességnövekedés következtében minden addiginál nagyobb területeken virágoztak fel az új szőlőültetvények. Nagyszékelyről 1763-1785. között készült I. katonai felmérés térképén (zölddel jelölve) jól látszik az a hatalmas, egybefüggő terület, hol az új szőlők telepítésre kerültek.

Az I. katonai felmérés térképrészlete

Ami pedig a szőlőterületek növekedésének ütemét illeti, Bél Mátyás már az 1736. körüli leírásában kiemelte a község szép és jelentős szőlőskertjeit. A térképen jelzett állapot az 1800-as évek második felében bekövetkezett filoxérvészig változatlan is maradt. *(A korabeli adatok szerint a tolnai [vármegyei] borvidék szőlőterülete a filoxérvészt megelőzően érte el a legnagyobb kiterjedését egész története folyamán)*

A szőlővel telepített helyeken t.i. szőlőhegyeken szigorú rend uralkodott, betartatását a község alkalmazásában levő csősz felügyelte: [1]

Aki más szőlőjén ok nélkül jár át, 12 pálcára büntetik, új úthoz külön engedély szükséges.

A marhákat a szőlőbe hajtani tilos.

Szüretelésre az uraság tisztjei adnak engedélyt.

A szőlő, gyümölcs tolvajokat a hegybíró 12 pálcára bünteti, az éjjeli tolvajokat és a pincék fosztogatóit az úriszék elé viszik.

Magába foglalta a Cseperke és Kusti hátakat, valamint a Kútvölgyi domboldalakat, dombtetőket. A térképről még az is jól kivehető, hogy a Pap hegy szőlői későbbi telepítésük lehettek, mert a térkép még nem jelöli. A község lakossága a térkép készítésének időpontjában kb. 300 család lehetett, ami egyúttal ugyanannyi prэшázat ill. pincét feltételez. *(A szőlők és pincék/prэшázak száma az 1800-as évek elején elérte a 400-at, majd 1850 k. már 500-ra nőtt a számuk, meghaladta a lakóépületek számát is!)*

A szőlők közötti fákat, mivel azok a szőlőt árnyékolják, vágják ki.

Akik, a szőlők metszését, kapálását és Szt. Erzsébetig történő takarását elmulasztják, azokat az úriszék elé állítják és szőlőiket elveszik

A szőlőhegyen kukorica vetése tilos.

Külső helyekről bort, vagy mustot a hegyre hozni tilos.

Szőlő telepítése, irtása is engedélyhez kötött.

Aki a szőlőből behajtott marháját hatalmasul visszaveszi, azt az úriszék 40 ft.-ra bünteti.

Aki engedéllyel szőlőt telepít, 5 évig mentes a kilenced és tized alól.

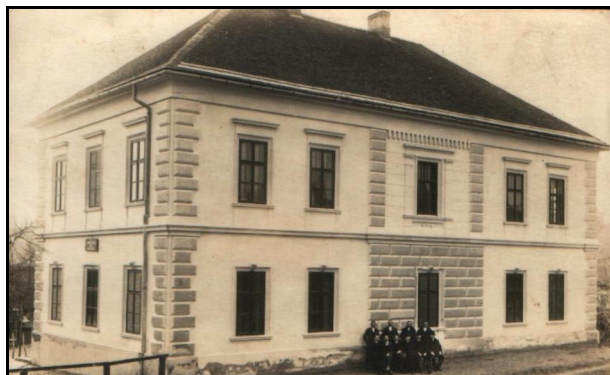
A törkölyt 12 pálca büntetés terhe alatt az uraság árendásának kötelesek eladni.

A szőlőhegyen tilos a pálinkafőzés.

[1] A Simontornyai uradalom 1801. évi összeírása.
Urbaria et Conscriptiones REGISTRATA UC
207: 13 1801. június 30. mol.arcanum.hu.

[2] Internet: A tolnai borvidék

A REF. ELEMI NÉPISKOLA A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Az iskola épülete az 1930-as évek elején

Karner tanító úr tanítványaival 1925-ben

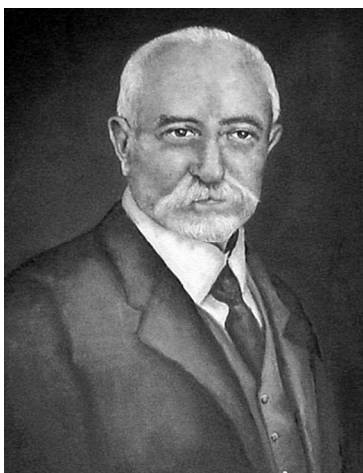
Osztályképek vitéz Palotai [Pfaff] tanító úrral az 1940-es és az 1920-as években

ÉVFORDULÓK

150 éve született DR. KISS ISTVÁN

(Sárszentlőrinc, 1861. május 3. – S.tornya, 1954.)

Nagyszékely egykori körorvosa, ki másfél évtizeden át látta el orvosi feladatait a községben.

Dr. Kiss István Reisz Ilona festményén

Elemi tanulmányait szülőfalujában, Sárszentlőrincen kezdte, majd 1870-től a Bonyhádi Algimnázium diákja. A IV. osztályt 1873-ban már a budapesti Ev. Főgimnáziumban folytatja, majd ott is érettségizik 1878-ban. A budapesti Orvosi Egyetemen tanult tovább, ahol diplomáját 1884-ben szerezte meg. 1885-ben telepedett le gyakorló orvosként Simontornyán, majd még ebben az évben körorvossá választják. Körzete kiterjedt Nagyszékely, Pálfa, Kisszékely, Tolnanémedi és Görbő-Belecska betegeire, illetve a vajtai, rácegresi, sáregresi és fáncsi uradalmak orvosi ellátására, valamint az államvasút pályaorvosi ellátásra is. 1900-tól a MÁV orvosi tanácsadójának tisztét is betöltötte, majd 1914-től nyugdíjazásig vármegyei főorvosként működött. Orvosi karrierje mellett jelentős volt közművelődéstörténeti, helyismereti munkássága. Kapcsolatban állt a szekszárdi, fehértvári és budapesti múzeumokkal, és jelentős leleteket juttatott el ezekbe az intézményekbe, pontosan dokumentálva eredetüket. 1915-ben jelent meg első jelentősebb munkája *A simontornyai vár rövid története*, majd 1938-ban *Simontornya Krónikája*. Dr. Kiss István 1954-ben hunyt el Simontornyán. 1998-ban megkapta a Simontornya díszpolgára posztumusz címet, s nevét viseli az az utca, ahol idős korában lakott. (F.: Nagy István: *Dr. Kiss István visszaemlékezései*.)

100 éve hunyt el MÁNYOKI TAMÁS

Mányoki Tamás

ref. magyar lelkész

(Gyöng, 1832. 09. 18. – Nagyszékely, 1911.)

nagyszékelyi ev.ref. lelkész, 48-as honvédhuszár, író, tanár.

Középiskoláit szülőhelyén, Sopronban és Pápán végezte, honnét 1848-ban a honvédek közé lépett és mint gróf Károlyi-huszár végig harcolta a szabadságharcot. Turánál az oroszokkal folyt lovasszatában lándzsa szúrást kapott, a szegedi ütközetben pedig a lovát kilőtték alóla és a Walmoden vasasok keményen megvagdalták, de megszabadult. Az 50-es években folytatta megszakított tanulását Debrecenben, Kecskeméten és Bécsben. Hazajövele után segédlelkész lett Karancson (Baranya m.), majd három évig tanár a kunszentmiklósi gimnáziumban, azután a gyöngi magyarnémet egyesült egyházban szolgált 1860-65-ig, majd a **nagyszékelyi** ev. ref. lelkész-tanítói állást elfoglalta, hol haláláig működött. Megyeje fiatalabb éveiben megválasztotta a megyebizottság tagjai közé 12 évre.

Nagyszékelyi időszaka igen termékeny volt az írások terén, erre az időszakára esik könyveinek kiadása, valamint rendszeresen közlő munkatársa Tolna vármegye újságjainak.

„Czikke a Házi Kincstárban (1861. 10. sz. A protestantismus keserves évtizede Magyarországon 1670-80.); írt többször a Ballagi-féle Prot. Egyházi és Iskolai Lapba és jelenleg a Tolnavármegye cz. lapnak munkatársa; ebben többek közt czikke (1899. Adalékok nemzetünk őstörténelméhez részben bibliai alapon). Munkái: 1. A jezsuiták jellemzése, tekintettel az államhozi viszonyukra. Pest, 1873. 2. Óhajtandó-e, hogy a protestáns tanintézetek az államnak átadásának? Veszprém, 1874.” (Szinyeyi József)

250 éve született KECK PHILIP HEINRICH

(Nagyszékely, 1761 – 1790) **Keck Johan Jakob** (Hernborn, 1731 – Nagyszékely, 1789) második fia, a Keck család bácskai ágának megalapítója. (Torschán [is] volt lelkész)

FARAGHÓ KATA, A NAGYSZÉKELYI BOSZORKÁNY

1748. április 28-án nagyszabású boszorkányper kezdődött a szomszédos Simontornyán, melynek egyik vádlottja a nagyszékelyi születésű **FARAGHÓ KATALIN** [N.szekely, 1690(?) – Dunaszentgyörgy?] volt. Az utolsó boszorkánypercek egyikét tárgyalták, ugyanis „...Az austriai birodalomban 1766-ban; Franciaországban XIV. Lajos alatt; Angliában pedig még régebben megszüntették a boszorkányok üldözését.”^[2]

Kik is voltak valójában a boszorkányok?

„A régi időkben minden jósnőt így neveztek, később csak azon nőket, kiknek a nép hiedelme szerint ördögökkel vagy bármi más gonosz szellemekkel vétkes viszonyuk volt a végett, hogy ezeknek segélye által maguknak hasznót, másoknak pedig kárt tehessenek.”^[1]

A nagy országos visszhangot kiváltó vármegyei perben 27 vádlott közül csak 6-ról tudjuk bizonyosan, hogy fölmentették, köztük Faraghó Katalint, 4 boszorkányt máglyára küldtek, többeket megtortúráztattak, botoztattak, korbácsoltattak.

Mit tudunk Faraghó Katalinról?

A tárgyalás jegyzőkönyve az alábbiakat rögzítette a vádlottról:

„Mi a neved.

Faraghó Kata

Hány esztendő vagy.

Több vagyok ötvennél.

Micsoda vallásbéli vagy.

Pápista

Hová való vagy.

Nagy Székelben lettem a világra, most két Eszten-deje Duna Sz. Györgyön lakom.

Özveg vagy?

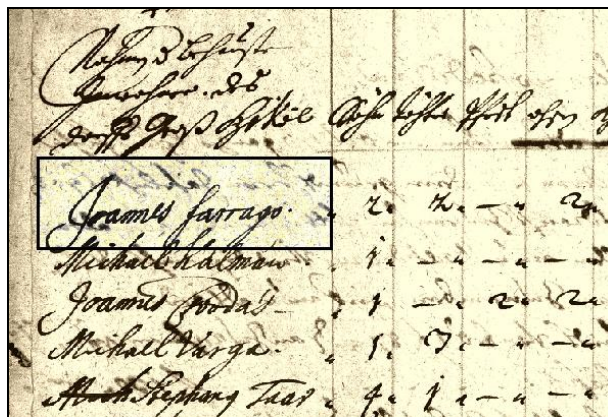
Házas vagyok él az Uram két Házos leányom és egy Házos fiam van.

Micsoda ember az Urad?

Kanász volt Szentgyörgyön”

Nagyszékely község 1698. évi adózóinak az összeírásában - mivel több Farrago/Faragho családról nem tudunk - nyomát lelhetjük Faraghó Kata édesapjának, Joannes Farragónak. Szüleiről még annyi derült ki, hogy a per idején már simontornyai lakosok voltak, az 1715. évi – sem a későbbi - adózók névörében már Farrago/Faragho nevű adófizetővel már nem találkozhatunk. Faraghó Kata feltételezett születési évét figyelembe véve, - cca.

1690. – már szülei elköltözése előtt elkerült a községből, férjhez mehetett.

Joannes Farrago neve a nagyszékelyi adófizetők névsorában.

A tárgyalás során Faragó Kata nem tagadta, hogy több alkalommal folytatott orvoslásokat, így hájjal, rontó füvel, frissen szedett harmattal, gőzöléssel, mézes kovással. Ő sem tett egyebet, mint amit megtanítottak neki a javas asszonyok, meg az „orvos Aszon”

„... Kitül tanultad azt az orvoslást.

Mondottam hogy azon Kurtánétül.

Hiszen azt mondottad, hogy a Toroknak nyomásán kívül semit nem tanultál tőle.

De azt is mondottam, hogy a Mádrarul való orvoslást tőle tanultam.”

24 eset kapcsán próbálták Faraghó Katára rábizonyítani a boszorkányság vádját, mind a szembeállítások, mind a keresztkérdések eredménytelennek bizonyultak, ezért a vádak alól felmentették:

„... mivel nem bizonyult be, hogy ártott volna, sőt embereknek segített orvosságokkal; varázslószereiről nem derült ki, hogy használta volna őket, szabadon bocsátassék.”

[1] Ismerettár a magyar nép számára. II. kötet, Pest, 1858.

[2] U.o.

[3] Faraghó Katalin boszorkánypere = Magyarországi boszorkánypercek 1529-1768. Bp., Akadémia kiadó 1970.

BETYÁRVILÁG

Részlet Móricz Zsigmond: Rózsa Sándor lovát ugratja c. művéből:

„... Rózsa Sándor megingatta a fejét.

- Hát ha még éccő elgyön az a bizomos, aki kendnek ezt mind elmesélte: mongya mög neki, hogy az a vörös ember csak mongya mög a nevit... Nagyon jó tamburás az a vörös embör. Más vétké nincs, csak hogy muszáj vót neki a... (s most ő maga is megállott, hogy nem szabad kimondania a saját nevét) tánc alá tamburázni vagy citorázni... Más baja annak nincs. Eztet mögmondhatja kend... hanem én ezt a lovat ismeröm, hallja kend.

- Ismeröd? Nem ötte mög a fene... Nem is tartom én eztet akkó itt. Kicsapom, mönnyön, ahová kívánczik...

Aztán gyengén, vékonyan hozzátette a vastag hangját elgyávítva:

- Vagy vidd el te... A nagyszékelyi mészáros mögvöszí.

- Hát az a mészáros lovat is vösz?

- A vösz. Az olyan, a vösz. Zsidó. A tudja az utat... Annak minden köll. Ló, barom, paksus. Minden.

- Beszéljen csak még arrú a bojtorjánrúl.

- Miféle bojtorgyán?

- Ne húzassa kend a szót magábúl... Hova lött a két meddő tehén?

- Mán mondtam. A nagyszéki mészáros.

- Nagyszéki vagy nagyszékelyi?

- Magam se tudom... Oda odatanának, ha bekötik a szömöm, akkójis, de így nemigön tudnám mögmondani.

- Hát a gulyáról mit tud kend?

- Mondom. Elmosta a nyomukat az esső. Hogy olyan derék esső vót éccaka... Én honnét is tudnék rúlla... Engöm akkor elvertetök magatoktúl, a kis pénzzel...

Rózsa Sándor gyanakodva nézett rá.

- Mér vertük vóna el? Maga sietött el.

- Én siettem? Löhet. Én mindig sietök. Mer nekem sok gyerököm van, és sömmi önnivaló a háznál... Hé... Héééé... a kutyák ögyenek mög, nem értöd?

Az asszony újra kijött a házból, a gyerekkel a mellén.

- Mi lösz ebédre?

- Rossz nyavalya.

- Süssé valami jót. Nem látod, hogy vendég van?

- Mibű? Nem hozott ked sömmit. Hétszámra odacsavarog, osztán mögérközik, osztán sömmit se hoz. Evvel bement.

- Látod - mondta óvakodva Píse Matyi -, ű is mongya, hogy hétszámra itt döglök, osztán mindönt főösök, pedig sömmi, de sömmi a háznál... Csak mög ne házasoggyá, mert más nincsen, csak könyérpusztító, az az egész vagyon... De azt nem tudom, hogy löhetött, hogy két nap múlva is ott csíptek bennetöket a perzekútorok... Pétör bácsiná...

- Két nap múlva?... Még azon az éccakan! Azon a röggelön!...

- Hm. Hát hogy kerűttetök tik hároman oda akkó éccaka, mikó engöm elzavartatok magatok mellül?

- Ahhoz kendnek semmi köze.

- Nono. Én csak arravaló nézvést gondolom, hogyhát azelőtt e nem így vót szokás. Hogy kifizessék aprópénzzel az egyik cimborát, akkor űk visszamönnnek a nagyér...”

*

Rózsa Sándor és Píse Matyi érdekes párbeszédét olvashatjuk Móricz Zsigmond idézett művében, s azonnal felmerül a kérdés, hogy vajon mindez megtörténhetett-e, vagy csak az író fantáziájának szüleménye?

A korabeli körülmények nagyban alátámaszthatják a párbeszéd valóságtartalmát:

Bevett szokás volt ugyanis a betyárok s rablók körében, hogy a könnyen megszerzett állatokat minél távolabb, ismeretlenebb helyeken próbálták eladni. Előszeretettel hozták át az Alföldről a Dunántúlra, sőt olyan esetről is tudunk, hogy a szekszárdi, tolnai vásárokon értékesítették őket. Kiskunhalas és Kiskőrös térségéből – Pakson keresztül - 2-3 nap alatt akár Nagyszékelyig is elhajthatták az állatokat. Nem kellett nagyobb utat megtenni, mintha az általuk igen kedvelt szabadkai piacra hajtották volna zsákmányaikat Rózsa Sándor emberei.

A másik ok, ami miatt megtörténhetett, a korabeli mészárszék megléte. Nagy kár, hogy az egykori mészáros neve nem ismert, de az is lehet, hogy a

törvényszéki iratokat átböngészve mégiscsak felfedhetnénk kilétét.

Nagyszékely lakosságának csak igen kis hányadát tették ki a zsidó származású lakosok – ők elsősorban a kereskedelemmel foglalkoztak. Az is ismert, hogy az egykori nagyszékelyi mészárszékekben az 1830-as évektől egészen az 1930-as évekig végeztek kóser vágásokat, s azzal látták el a szomszédos községek, elsősorban Görbő zsidó vallású lakosait. Nagyszékely névvel Móricz Zsigmond az alföldi anyaggyűjtése során találkozhatott első alkalommal, - miért pont Nagyszékely említették? - vagy épp az elfogott betyárok bírósági irataiban, Szegeden. Ha az utóbbi bizonyulna igaznak, akkor a kapzsi mészáros is elnyerte méltó büntetését.

Vajon milyen emlékek élnek még 2008-ban az egykori betyárvilágról Nagyszékelyben?

A falu történetének élő lexikona, Reinhardt Konrád szerint az eset valóban megtörténhetett:

„A családom felmenői között többen viseltek tisztségeket a történelem folyamán a község vezetésében. Rendszeresen esküdteknek választották őket, sőt Rohrbach bíró személyében a falu első emberét is adták. Nem véletlen, hogy a falu egykori történései a családon belül is visszatértek s fennmaradtak. Móricz Zsigmond regényét én is olvastam, az idézett részt ma is kívülről tudom. A községben valóban élt az 1800-as évek második felében egy zsidó hentes, akire ráillett a regénybeli leírás, sőt fekete üzelmei a falu vezetésének is állandóan visszatérő gondot okozott. Teljesen eltávolítani nem lett volna célszerű, a község mészáros nélkül maradt volna. A mészárosról még azt is tudni kell, hogy akit csak lehetett, a faluban is megrövidített. Ezt tette akkor is, mikor elvállalta a nagyszékelyi őrlénivalók szállítását a környékbeli malmokba - féláron, azaz felesbe, mert ő úgy értette. A községi eljárók ezek miatt döntöttek úgy, hogy a község megépíti saját vágóhidját és ezzel végképp sikerült ellehetetleníteni a kapzsi mészarost, aki rövidesen el is költözött a faluból. A malom létrehozása ugyan csak testületi döntés eredményeként valósult meg: a község támogatásával építette meg a Reinhard család.”

Hargitai Konrád is alátámasztotta a történet valószínűségét:

„Még az 1900-as évek első felében is bevett szokás volt, hogy a tehetős gazdák esküvők alkalmával az

Alföldről hozták a vágnivaló „fehérmarhát”, mert annak a húsból lehetett ám igazán finom leveseket készíteni! A lakodalom előtt úgy 3-4 hónappal átmentek az Alföldre, kiválasztották a nekik megtetsző állatot, és áthajtották Nagyszékelybe. A lakodalomig aztán jól tartották, felhizlalták, majd a neves esemény előtt vágták le.”

*

A kapzsi mészáros és az alföldi betyárok azért jót is tettek a nagyszékelyiekkel: megismertette velük, milyen is az Alföldön nevelkedett igazi magyar fehérmarha húsa!

"SUTTJÁNOS", A NAGYSZÉKELYI BETYÁR

(Reinhardt Henrik elmondása alapján)

Rosszfiúk minden faluban születtek és születtek. Nagyszékelyben ezek egyike volt a „Suttjános”, azért hívták így, mert a magyarajkú lakosok nem tudták helyesen kiejteni a nevét. Mind Nagyszékelyben, mind a környékbeli falvakban titokzatos lopások és eltűnések vették kezdetét a múlt század első éveiben. A gyanú egyre jobban a dolognélküli, könnyelmű életet folytató „Schuttjános”-ra terelődött, de rábizonyítani semmit sem sikerült, talán nem is igen akarták: egy jóhírnévnek örvendő falu nem tehetette meg, hogy általa szégyenbe kerüljön, pedig nem apró-cseprő dolgokról volt szó!

Történt egy alkalommal, hogy az egyik nagyszékelyi gazda két lovával kiment a kukoricását ekézni. Amíg az egyik ló dolgozott, a másik ló a kocsizhoz kötve pihent, ez volt a bevett gyakorlat s a folyamatos munka biztosítéka. Nagy meglepetésben lett része a gazdának, mikor cserélni akarta lovait, már csak a kocsija árválkodott a kukoricaföld szélén, lovát bizony valaki elkötötte! Ő semmit sem vehetett észre, az embermagasságú kukoricaszárak minden rálátást eltakartak. Hiába kezdte azonnal keresni a tolvajt, nem találta. Eltűnt suttjánosostúl, mert a tolvajnak is nyoma veszett. Senki nem tudta, hová ment, mert többet a faluban nem látták. Később hírek érkeztek róla ugyan, hogy ekkor és ekkor Szekszárdon látták, mások tudni vélték, hogy börtönben van, sőt olyan hírek is érkeztek, hogy megszökött a börtönből és elhagyta az országot. „Emléke” sokáig fennmaradt a községben: a kétes erkölcsű emberekre attól kezdve csak annyit mondtak: „SUTTJÁNOS”

NAGYSZÉKELY KÖZSÉG ELSŐ VILÁGHÁBORÚS HŐSI HALOTTAI ÉS HADVISELTJEI.

I.

Forrás: Sziklai Z.: Nagyszékelyiek az első világháborúban., 2010.

(n.a.) Életrajzi adatai nem ismertek

(H) Neve a hősi emlékművön nem szerepel

† Hősi halált halt

BAJUSZ JÓZSEF

(Nagyszékely, 1884.-?)

IR. Nr. 69. 7. század. 1915-ben kézlövessel a selmezbányai tartalékkórházban ápták. ^[3]

BE CZÖK (?) JÓZSEF

(Nagyszékely, 1887.-?)

Train Division Nr. 4. Betegség: Komitatspital in Nagyvárad. ^[3]

† BERG JOHANN népfelkelő (H)

(Nagyszékely, 1894.-?, 1916?)

IR. Nr. 69./ 3. menetzászlóalj. Eltemetve: katonai temető, Genau. ^[3]

† BERG HENRIK népfelkelő (Nagyszékely, 1879.-?)

LIR Nr. 17. Tem: Terrasini, Palermo. (H)

† BERG KONRÁD (n.a.)

† BLUMM JOHANN (Nagyszékely, 1898.-?, 1918. június 17.)

IR. Nr. 69. 4. század. Bővebb adatok nem ismertek.

BORBÁS JÓZSEF (n.a.)

(n.a.)

† DERMER FÜLÖP

(n.a.)

† EHRLICH KRISTÓF (H)

(Nagyszékely, 1889.-?, 1915-1916?)

IR. Nr. 69./14. század. Halálának helye és időpontja nem ismert, eltemetve: „Kriegsef. Russland”

† IFJ. EISENACHER L.

(n.a.) (H)

FERBER HENRIK

(Nagyszékely, 1893.-?)

HIR IR. 17., majd HIR Nr. 20. 3. század. 1916-ban sebesültnek/betegnek jelentik. ^[3]

† ID. EISENACHER L.

(n.a.) (H)

FERBER HENRIK

(Nagyszékely, 1893.-?)

HIR IR. 17., majd HIR Nr. 20. 3. század. 1916-ban sebesültnék/betegnek jelentik.^[3]

† FERTER ANDRÁS

(Nagyszékely, 1895.-?, 1916?)

LIR IR. 17./3. század. Elest az olasz fronton, eltemetve: „Kriegsfriedhof Italien”

† VERTER [FERTER] ANDRÁS (N.szekely, 1883.-?)

Az 58. menetzreden belül a K.u.k. Nr. 69. gyalogezred 2. menetszázadával került ki a frontra. 1915-ben sebesültnék/betegnek jelentik.^[3]**ID. FERTER BÉLA**

(n.a.)

† FERTER FÜLÖP

[N.szekely, 1898. december 19.(?)- (?), 1916. február 3.]

Csapatteste, elhalálzásának helye ismeretlen. Szülei holttestét hazahozatták. Síremléke felirata: „Itt nyugszik Isten nevében egy Hős, fiunk Filip Ferter. Meghalt a Királyért és a Hazáért 1916. február 3-án 19 éves kora előtt 1 hónappal és 15 nappal.”

† FERTER HENRIK (n.a.)

FERTER [FENYVESI] JÁNOS

(n.a.)

† FERTER JÁNOS (H)

(Nagyszékely, 1895.-?, 1916?)

LIR IR. 17./?. század. Elest az olasz fronton, eltemetve: ismeretlen helyen, „Kriegsfriedhof Italien”

† IFJ. FERTER PÉTER

(n.a.)

† FOLK [VOLK] ANDRÁS tizedes (Nagyszékely, 1891.-?)

IR. 69./ 3. század. Megsebesült 1915-ben, bővebb adatok nem ismertek.^[3]

† FOLK FÜLÖP (n.a.)

FOLK [VOLK] KONRÁD

(Nagyszékely, 1893.-?)

Ir. Nr. 102./14. század. Betegség miatt ápolva: Res. Spital in Kolozsvár, Ferenc József u. 52.^[3]

† FOLK [VOLK] KONRÁD

(Nagyszékely, 1892.-?)

IR. Nr. 69. Eltemetve: Asinara, 1. Reparto (Olaszország)

† **GEIGER ANDRÁS** (n.a.)

† **GEIGER HEINRICH** (n.a.)

† **GLÖCKNER FÜLÖP**

Hősi halált halt a m. kir. 17. gy.e. katonájaként.

† **GLÖCKNER JÁNOS**

(N.szekely, 1887. - ?, 1915. ápr. 11.)

LIR IR. 17./4. század. Csak halálhírét közölték. [3]

GLÖCKNER KONRÁD (n.a.)

† **GLÖCKNER KONRÁD** (n.a.) (H)

HAIMBUCH GYÖRGY tizedes (N.szekely, 1890.-)

IR. 69./ 8. század. Csak sebesülését említik. [3]

HAMAR JÁNOS

(Nagyszékely, 1883.-?)

IR. Nr. 26./2. század. Fejsérüléssel kórházban kezelve: VereinsRespital Nr. 5. in Brünn, majd kézlövessel ápolva: Mobiles ResSpital Nr. 95. in Saratov. [3]

† **HAMBURGER HENRIK**

(N.szekely, 1890. -?, 1915. máj. 10.)

IR. 69./4. század. Halálának helye és körülményei ismeretlenek.

† **HAMBURGER JOHANN**

(Nagyszékely, 1896.-1918. június 22.)

IR. Nr. 69.- IR. Nr. 105. Techn. Inf. Komp. Bővebb adatok nem ismertek.

† **HAIMBUCH HENRIK** (H)

(Nagyszékely, 1884.-?)

IR. Nr. 69./ 3. menetzászlóalj. Eltemetve: katonai temető, Genau.

HEINBUCH HENRIK tizedes

(Nagyszékely, 1886.-?)

IR. 69./ 3. menetszázad. Betegséggel ápolva: Helyőrségi kórház Nr. 17. in Budapest, majd: Ve-reinhilfspital in Nagydorog. (Két alkalommal is szerepel a jelentésekben.) [3]

† **HEINBUCH HEINRICH** (H)

(Nagyszékely, 1873.- ?)

IR. Nr. 69. Elesett az olasz fronton, helye és időpontja ismeretlen: „Kriegsfriedhof Italien”

HEINBUCH FERENC

(n.a.)

HILDEBRAND HENRIK

(Nagyszékely, 1892.-?)

IR. 69./4. század. 1915-ben felsőtestet ért lövés általi sérülés miatt az agárdi kiegészítő kórházban kezelve. [3]

† **HEIMBUCH FILIP** (H)

(Nagyszékely, 1876.-?)

HIR IR. 17. Eltemetve: Sipote (Ro)

† **HOIN JÁNOS** (H)

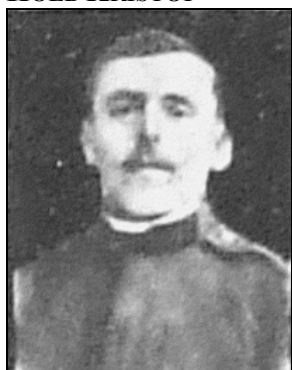
Hősi halált halt a cs. és kir. 69. gy.e. katonájaként.

† **HILGERT HENRIK**

(n.a.)

HOM JÁNOS

(n.a.)

† **HEIMBUCH REINHARD** (n.a.)

(Nagyszékely, 1883.- Székesfehérvár, 1915. július 17.)

M. kir. 17. gy.e. 2. menetszázad, majd a frontra való kiérkezéskor a 7. századba beosztva. Lövés okozta sérülés miatt ápolva: Szent György-Komitatspítal in Székesfehérvár. A következő jelentésben neve „Holl”-nak írva: Fellépett fertőzés miatt elhunyt u.o. Holttestét Nagyszékelybe szállították, s ott temették el. Lehetséges, hogy áttemetés

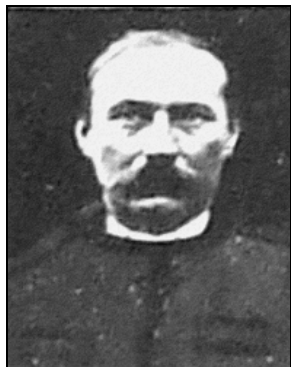
történt, mivel az egyik közzétételben temetési helyeként Székesfehérvárt jelölik meg: „...*beerdigt dortots am reform. Friedhof.*”

HILDEBRAND JÁNOS

(n.a.)

† **HILDEBRAND PÉTER**

(n.a.)

† **HOLZAPFEL JOHANN** (H)

(n.a.)

HOLB KRISTÓF

(Nagyszékely, 1891.- ?.)

IR. Nr. 69./ 15. század. 1917-ben sebesültnek/-betegnek jelentik.^[3]

HORVÁTH ANDRÁS

(n.a.)

† **HORVÁTH FERENC**

(n.a.) (H)

HORVÁTH JÁNOS (n.a.)† **IFFLAND HENRIK**

(Nagyszékely, 1894.-Budapest, 1915. július 15.)

IR. Nr. 69./ 3.(13.?) század. Tüdőgyulladás következtében elhunyt a László és Gellért Kórházban, (Budapest) eltemetve Nagyszékelyben.

† **IFFLAND ANDRÁS** (H)

(Nagyszékely, 1882.- ? 1916?)

K.u.k. Nr. 17. Betegséggel kezelve: Vereinspital Dreifaltigkeit in Győr. A frontra való visszatérése után elesett az orosz harctéren, helye és időpontja ismeretlen: „Kriegsgef., Russland”

JUHÁSZ GERGELY tart. hegyivadász.

(Nagyszékely, 1894.-?)

FJB Nr. 28., majd FJB Nr. 23. 1917-ben sebesültnek/betegnek jelentik.^[3]

† **JUNKUCZ SÁNDOR** tartalékos (H)

(Nagyszékely, 1883.-?)

LIR Nr. 17. Elesett az olasz fronton, eltemetve: Acquaviva delle Fonti.

JUST KONRÁD

(n.a.)

KILTÁN [KILTAU?] KONRÁD

(Nagyszékely, 1894.- ?)

IR. Nr. 69./6. század. 1917-ben sebesültnek/betegnek jelentik.^[3]

KILTAU JÁNOS (n.a.)† **KLAUBER HENRIK**† **KLAUBER SÁNDOR**

(n.a.) (H)

† **KLEIN JOHANN** (H)

(N.szekely, 1894.-?, 1915. április 9.)

IR. Nr. 69./ 5. század 1915-ben sebesültnek jelentik, majd a helyesbítés elestéről tudósít. Temetésének helye ismeretlen.^[3]

NÉHÁNY SORBAN

SALÉTROMMAL MEGVÁLTOTT ADÓZÁS

Az 1690. szeptember 30-án keltezett „Conscriptio”-ban találkozhatunk az arra való utalással, hogy Nagyszékely földesura, ki maga a török császár volt, salétromfőzésre kötelezte a község lakosságát - „SALITRII CENTENARIOS SEX” Az előírt mennyiségen felüli salétrommal pedig megválhatták a 3 napi kötelező robotot is a község lakói, valamint az előállított félkész salétrommal egyéb természetbeni beszolgáltatások is kiválthatók voltak.

Salétromkészítés az 1500-as években

A lőpor alapjául szolgáló salétrom a 16. századtól a 19. század közepéig a hadviselés nélkülözhetetlen anyagának számított. A megfelelő adottságú tájakra a salétromfőzést nagyban előmozdította, hogy általa a jobbágyok a ritkán látott pénzhez folyamatosan hozzájuthattak, illetőleg mint Nagyszékely esetében adóikat megválthatták, annak ellenére, hogy Tolna vármegye természeti adottságai e tekintetben nem a legkedvezőbbek voltak. A salétrom előállításának főbb központjai az ország keleti részén, a Nyírségben alakultak ki. A török hódoltság ideje alatt a törökök az általuk meghódított területeken megkövetelték a paraszti salétromtermő helyek, a salétromszerűk gondozását és a félkész salétrom beszolgáltatását, Nagyszékely esetében is csak az utóbbiról beszélhetünk, de ennek előállítása is hosszú, fáradalmas munka eredménye volt. Lényege, hogy a talajba jutó szerves anyagok bomlása következtében - különböző eljárásokkal befolyásoltató mennyiségű - salétrom keletkezett, amit a talajban lévő nedvesség, csa-

padék kioldott. A felszínre kerülő oldatból párolgás nyomán a felszínen kikristályosodott, „kivirágzott a salétrom”. A kiutkózó salétromot összegyűjtötték, majd kifőzték. Az egyszer kifőzött ún. félkész salétromot – még szennyeződések is tartalmazott - beszállították a gyűjtőházakba, feltehetőleg a szandzsák központjába, Simontornyára, majd az ún. főzőházakba szállították, ahol a kinyert por-szerű anyagot hordókba csomagolták és mint kétszer tisztított salétrom, már alkalmas volt a lőporgyártásra.

NAGYSZÉKELY, DE MIKORTÓL?

Ludwig Emil Nagyszékely „összenőtt” templomai címmel - a Magyar Nemzet 2011. január 15-i számában - megjelent írásában igen helyesen vetette papírra többek között a következőket: „Ma is használatos Nagyszékely elnevezése a XVI. század végétől állandósult..” Biztos, hogy nem a község honlapján közöltek használta fel forrásként, mert ott a következő olvasható: „... melynek legrégebbi ismert előfordulása egy 1704-ben II. Rákóczi Ferenc fejedelem aláírásával ellátott levélben található (sic).” Némi utánjárással már megállapítható, hogy a Nagyszékely név használat már jóval korábban hivatalos volt, néhány kiragadott példa évszámokkal: 1690-ben már hivatalosan is Nagyszékelynek nevezték, mint a Botka család kincstárra száll birtokát. 1699. 05. 22-én, a császári ökrök őrzéséről - ehhez 43 településről adtak embereket - szóló repartícióban is már „KIS ET NAGY SZEKELY” szerepelt. Látható tehát, hogy az 1704. évi hivatkozás igencsak téves megállapítás, alapját Pesthy Frigyes leírása szolgáltathatta: „A községnek eredeti neve, a' mint ez Rákóczy Ferentz fejedelem által 1704. évi május 4én sajátkezű aláírásával kiadott, az itteni magyar eklézsia levéltárában eredetben még most is meglevő és másolatban ide hajlított párfogó levélből kitetszik „NagySzékely” volta”. Az bizonyára elkerülhette a felületes szerző figyelmét, hogy Pesthy mindezeket a „Gross-Székely” név magyarázataként, nem pedig a község történetével kapcsolatban írta. Az már csak adalék a pontatlanságához, hogy az említett menlevelet sem láthatta a „SZERZŐ”, nem létezik már. Elégett egy tűzvész során.

AZ 1704. ÉVI VÉDLEVÉLRŐL

A már említett védlevelet a község parókiáján őrizték, de a fennmaradt adatok szerint állítólag az 1807. évi tűzvészben megsemmisült, Nagyszékely leírásakor „*az itteni magyar eklésia levéltárában*” Pesthy Frigyes még látni vélte (?). *

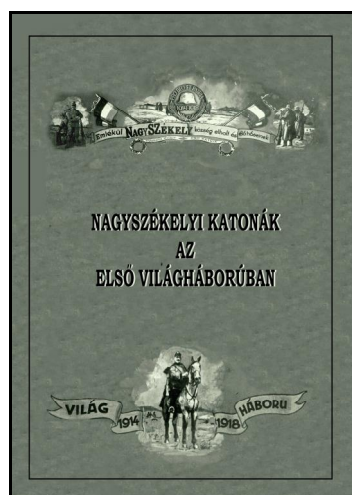
A véd-, ill. fejedelmi menlevél valószínűleg ugyanolyan záradékkal zárult, mint amelyet Szent-es kapott a fejedelemtől, ennek utolsó szakasza így zárult:

„... *Se személyekben háborgatni, sem familiáris javaikban, akármilyen névvel nevezendő jószágokban, sokkal inkább Templom ... s kerétesen belől Templomokban kárt tenni s felverni, felveretni se maguk Tisztektől meg ne próbálják, se pedig Directiojuk alatt levő hadaiknak parancsolni meg ne merészeljék. Tiszteink is meg ne engedjék. Különb-ben valakik ezen parancsolatunkat megvetvén, az ellen cselekednek és a Megnevezett Helynek Lakosait személyekben vagy pedig jószágokban megháborítják s károsítják parancsolatunk ellen vétkezvén valamit az Edictum Continentiája hozánd magával a szerint való kemény sententiat s kiszabott büntetést el nem kerülnek.*”

* Pesthy Frigyes a hivatkozott művéhez az adatgyűjtéseket az 1800-as évek közepén végezte, ezért feltehetőleg már ő is csak a fejedelmi védlevél másolatát láthatta.

KÖNYVEK

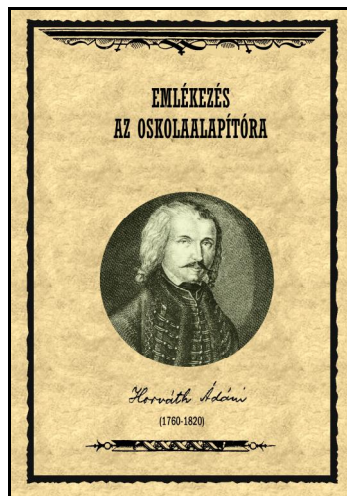
Nagyszékelyi katonák az első világháborúban.

B/5. 80. o. *Tartalom:*

Előszó helyett - Akiknek vonulni kellett... A közös 69-esek - A fehérvári 17-es ezredekben - Hősi halottak és hadviseltek arcképcsarnoka - Hősök és emlékeik

Emlékezés az iskolalapító Pálóczi Horváth Ádámra. ISBN 978-963-88869-0-3

Tartalom:

Évfordulók és megemlékezések - Pálóczi Horváth Ádám füredi évei és az oktatás - Gimnázium született A nagyszékelyi iskola és alapítói - A gyönki időszak első évtizedeiből - Pálóczi Horváth Ádám és Nagyszékely - Az utolsó emlék, avagy hol nyugszik Pálóczi Horváth Ádám? - Kazinczy Klára: Férjem sírjánál - Hiányzó emlékjelek, elmaradt megemlékezések - Pálóczi Horváth Ádám balatonfüredi emlékeiből - A nagyszékelyi időszak: Kálmán Dezső iskolatörténetének részlete

ÉVFORDULÓ

1931 februárjában Dunaföldváron elhunyt Ludwig József, ki Nagyszékely községnek harminc éven át volt vezető jegyzője. Húsz éven keresztül elnöke volt a simontornyai járás jegyzőegyesületének, Tolna vármegye régi törvényhatóságának évtizedeken át volt tekintélyes tagja.

NEIDERT KONRÁD népfelkelő
(Nagyszékely, 1894. - Orosz front, 1917.) konfirmálási emléklapja

69
ELŐRE

ATHENAEUM R.T.
BUDAPEST

ERŐSITS

HADIALBUM
A HINDENBURG NEVÉT VISELŐ CS. ÉS KIR. 69. G. E.
DICSŐ HARCAINAK ÉS ELESETT HŐSEI EMLÉKÉNEK
MEGŐRÖKÍTÉSÉRE. A MŰ ARA FÜZVE 35 H. DISZ
KIADASBAN 45 H. BOLTLADA 50 K. ÉS 60 K. MEG-
RENDELHETŐ A HADIALBUM SZERKESZTŐSÉ-
GÉNEL PILSEN. A TISZTA JÖVED. AZ EZRED ÖZV. ÉS
ÁRVAALAPJÁVÁRA FORDÍTATIK

Nagyszékelyi hősök emlékeit is őrzi...